

Hordaland fylkeskommune, Kulturseksjonen
Agnes Mowinckels gt. 5

5020 BERGEN

Deres ref.	Deres brev av:	Vår ref.	Emnekode	Dato
9810173-2/652/gbol		9815467/2 ASK	BBA-3604	8. Mars 1999

Høringsuttalelse fra Bergen Byarkiv vedr. Fylkesdelplan for kulturminne

Bergen Byarkiv takker for tilsendt Fylkesdelplan for Kulturminne 1998-2010: "Kultur viser veg" og for at vi har fått mulighet til å uttale oss.

Uttalelsen avgis på vegne av Bergen Byarkiv og Lokalhistorisk Arkiv i Bergen i fellesskap. Sistnevnte er en offentlig stiftelse som drives i regi av byarkivet, under byarkivarens faglige ansvar. Hovedoppgaven er å sikre arkivmateriale etter ikke-offentlig sektor i Bergen.

Mesteparten av de emner som tas opp i Fylkesdelplanen for kulturminne faller naturlig nok utenfor vårt arbeidsfelt, og vi har ikke annen kommentar til disse enn at vi er glad for at det kommer en plan for dette viktige arbeidsområdet, og at utfordringer og tiltak virker vel gjennomtenkte fra vårt synssted.

Utgangspunktet for uttalelsen

Det som gjør at vi har merknader kan representeres av følgende formuleringer fra planens sammendrag:

tema 2, strekpunkt 4:

"- betre samarbeidet på tvers av sektorane og mellom forvaltningsnivåa for å oppnå samordning av ressursbruken i vern og forvaltning av kulturminne"

tema 3, strekpunkt 1 og 2: under overskriften **Sikra og formidla kunnskap som er knytt til kulturminne og kulturmiljø:**

"- for å kunna gjera eit representativt utval av kulturminne og kulturmiljø for vern, er det stort behov for registrering og dokumentasjon av kulturarven, særleg frå det 20.hundreåret.

- formidling av kunnskapen knytt til kulturminna er viktig for å auka den generelle historieforståinga, særleg i høve til dei unge. Her spelar musea i fylket vårt ei viktig rolle."

Det er viktige spørsmål som her tas opp. Dokumentasjonsgrunnlaget og kunnskapstilfanget er avgjørende faktorer i forvaltning av kulturminne (som i det meste annet). Planen nevner SEFRAK-registreringer, kulturminnedatabaser mm. som er viktige elementer.

De største dokumentasjonsmengdene finnes likevel allerede i arkivene. Planen går ikke inn på dette, det kan flere steder virke som det er snakk om nyregistrering.

Arkivdokumentasjon for kulturminnevern

Den dokumentasjon som kreves vil i mange tilfeller allerede finnes, det gjelder bare å finne ut hvor, og nyttiggjøre seg den.

Slik dokumentasjon vil finnes f.eks. i:

- de kommunale byggesaksarkivene som viser beskrivelser, korrespondanse og tegninger vedr. nybygging og ombygging, fra 1830 for Bergens vedkommende eller div. årstall i begynnelsen av dette århundret vedr. de øvrige kommunene i fylket
- branntakstkommissjonenes arkiver gir tildels detaljerte beskrivelser bl.a. av bygningsmessige konstruksjoner, noen ganger så langt tilbake som til 1760-årene (Statsarkivet)
- de kommunale reguleringsarkivene inneholder reguleringsplaner som bl.a. viser utvikling og disponering av kulturmiljø.
- de kommunale oppmålingsarkivene som viser utvikling i eiendomsstruktur og tomtedeling, noen ganger med hus inntegnet, noen ganger tilbake til tidlig 1700-tall.
- de kommunale eiendomsarkivene som inneholder hjemmelsdokumenter til kommunale eiendommer, feste-og bygslingsdokumenter, samt ikke minst solid beskrivelses- og tegningdokumentasjon til kommunens egne bygninger
- arkiver etter kommunale vannverk, elektrisitetsverk, gassverk, veibygging, vann- og kloakkledninger, m.m. viser tekniske kulturminner på mange utviklingstrinn
- arkiver etter flere krigstidsorganer dokumenterer i detalj krigsødeleggelser på (i hvert fall) bergenske hus.
- arkiver etter bedrifter kan ofte dokumentere både bygninger og produksjonsprosesser
- arkivet etter Fortidsminnesforeningen i Bergen består av årtiers oppmålinger og innsamlet materiale om viktige bygninger i byen og regionen.
- arkivet etter Bergens Arkitektforening inneholder oppmålinger av mange av Bergens viktigste historiske bygninger
- fotomateriale inneholder solid bygningsdokumentasjon. UBBs billedsamling skulle være vel kjent. Mindre kjent er kanskje bergensfotografen Øivind Hartvig Bergers systematiske fotodokumentasjon av Bergens sentrale strøk pr. 1979-81, i alt ca 4500 bilder av høy kvalitet.
- nevnes bør også bytegner Henning Meyers grunnlagsmateriale for den store Bergenstegningen, adskillige luftfotos + 116 videofilmer fra gatenivå, med spesiell vekt på bygningsdetaljer, skilt og grafitti (!)
- arkiver etter håndverkere gir dokumentasjon om arbeidsmetoder, og om hvilke oppdrag de har hatt,

og ikke minst:

- arkiver etter arkitekter og arkitektfirmaer gir den absolutt beste dokumentasjon av dette århundres bygninger.

De offentlige delene av dette materialet er å finne i de enkelte kommunenes arkiver og/eller i Statsarkivet. Problemet er arkivene fra privat sektor. De er ikke underkastet noen pliktmessig oppbevaring, og mange er gått tapt. Å lokalisere dem og få avtaler med eiere er ofte et langsommelig puslespill av detektivarbeid, forhandlinger, venting, og prioritering av knappe ressurser. Å sikre og ordne dem er komplisert, tidkrevende og kostnadskrevende. Å ordne og katalogisere arkitektarkiver er noe av det mest ressurskrevende en arkivar kan gå i gang med, både mht fysisk håndtering og systematikk. F.eks. tok katalogisering av arkivene etter Ole Landmark og Frederik Konow Lund over ett årsverk hver.

Problemområder

Når det gjelder kulturminnevernets bruk av arkiver er det flere problemområder:

- ofte vet ikke saksbehandlerne i kulturminnevernet om at relevante arkiver eksisterer, noe som kan ha sammenheng med at det later til å være nærmest vanntette skott mellom det kulturvernsarbeidet som drives i regi av Miljøverndepartementet og det tilsvarende i regi av Kulturdepartementet (spesielt arkivsektoren). Den tverrsektorielle samhandling og koordinering som etterlyses bør starte her. Det er vårt inntrykk at det har foregått og foregår en god del dobbeltarbeid og ressursløsning ved at arkivinformasjon ikke blir brukt i kulturminnevernet.
- det hender at feilaktige opplysninger "går i arv" fordi forskere og saksbehandlere ikke konsulterer originalkildene i arkivene
- en del av de eksisterende kulturminneregistreringene er basert på at muntlige kilder og målebånd er viktigere metoder enn arkivstudier. Spesielt i byer, der hus skifter eier relativt ofte, er dette en arbeidsmetode som vanskelig kan resultere i fyllestgjørende historisk dokumentasjon.
- viktige privatarkiver er ikke lokalisert, og dermed utilgjengelige
- viktige arkiver kan være uordnet og ukatalogisert selv om de er mottatt av arkivinstitusjon, og dermed vanskelig eller umulig å bruke
- arkivinstitusjoner har ikke alltid de nødvendige ressurser til gi undersøkerne utstrakte hjelp og service. Deling av problemstillinger, tett oppfølging, veiledning og diskusjon er betingelser for et godt resultat, og det er sjelden en føler en har gitt nok hjelp.
- noen ganger er materialet av en slik fysisk beskaffenhet at det må sperres for bruk inntil det er fagmessig konservert.
- saksbehandlerne har ikke alltid den nødvendige kompetanse til å utnytte eldre kildemateriale, f.eks. er det ikke alle som leser gotisk håndskrift, noe som fører til at viktige kilder i praksis blir ekskludert.
- og viktigst: arkivvern er ingen prioritert oppgave for det offentlige. Offentlig finansiering av privatarkivarbeid er omtrent ikke-eksisterende, og der det finnes er det mer avhengig av enkeltpersoners interesse og velvilje enn av offentlig prioritering.

Muligheter

Arkivmateriale kan være av avgjørende betydning for kulturvernere i mange sammenhenger, og mange planer og undersøkelser er blitt dokumentert gjennom gjenbruk av arkivinformasjon. Men potensialet er mye større.

Store mengder av den dokumentasjon som her etterlyses finnes i Byarkivet og LAB. De kommunale byggesaksarkivene, reguleringsarkivene og eiendomsarkivene osv for Bergen og de tidligere omegnskommunene er basis. Mesteparten av det arkivmateriale som er nevnt ovenfor finnes hos oss.

Men den faktor som gjør at Hordaland vil stå i en særstilling når det gjelder dokumentasjon av dette århundres bygningsmasse er at arkiver etter mange av byens arkitekter er sikret for ettertiden. Dette vil være en vesentlig kilde til kunnskap når verneverdi av det 20. århundres bygninger skal fastslås. Etterhvert har Byarkivet/LAB tatt imot over 20 store og 10 mindre arkitektarkiver, dessuten enkelte arkiver etter interiørarkitekter, entreprenører, byggmestre og konsulenter, se vedlagt liste. Samlingen er i volum like stor som samlingen ved Norsk Arkitekturmuseum.

Virksomheten til Bergensarkitektene dekker hele fylket, og gir detaljkunnskap om tusenvis av bygninger og anlegg. Mye av den dokumentasjon som kulturvernmyndigheter trenger finnes i dette materialet. Men tilgjengeligheten kan bedres betraktelig.

Noen enkeltkommentarer

Ut fra dette kan vi knytte noen kommentarer til et par sitater fra kommunedelplanen:

"Systematisk dokumentasjon av kulturminne frå det tjuande hundreåret er svært mangelfull. Dette gjeld både bustadhus, tekniske kulturminne og krigsminne. Dette reiser spørsmål om måten registrering og innsamling vert gjort på."(s. 38)

Kommentar: Som vist ovenfor er dokumentasjonsgrunnlaget bedre enn fryktet i plandokumentet, men det gjenstår ennå mye med hensyn til ordning og tilgjengeliggjøring. Spørsmålet i siste setning er viktig. Før en setter i gang nye vidtrekkende og kostnadskrevenne registreringsprosjekt bør det innledes samtaler med arkivinstusjonene i byen, og spesielt Byarkivet, som har det meste av den aktuelle dokumentasjonen, om hvordan den dokumentasjon som allerede er tatt vare på kan utnyttes og bearbeides.

"I samarbeid med både Universitetet og musea bør ein vurdere å gjera anna kulturminnefagleg dokumentasjonsmateriale tilgjengeleg. Det er viktig at kunnskapen som blir utvikla gjennom forskning blir gjort tilgjengeleg i forvaltninga. Og forskinga treng kunnskap om den datainnsamling som skjer i forvaltningsapparatet og kva utfordringar ein står framfor."(s.39)

Kommentar: Prinsippielt en svært fornuftig plattform for å utvikle dette arbeidet. Men arkivinstusjonene i Bergen må trekkes inn i prosessen.

På s. 50 listes opp 12 satsingstema. For 6 av disse vil forholdsvis store mengder relevant grunnlagsdokumentasjon kunne finnes i Byarkivet/LAB

- Hus i Hordaland (arkitektarkiver, byggesak mm)
- Tekniske kulturminne (bedriftsarkiv, entreprenørarkiv, mm)
- Bergen sentrum (arkitektarkiv, byggesak, foto- og videodokumentasjon)
- Tettsteder i Hordaland (arkitektarkiv)
- Krigs- og forsvarsminne (Motstandsarkivet)
- Tru og kristenliv (bygningdokumentasjon i Kirkevergens arkiver)

For flere av de øvrige vil det også kunne finnes dokumentasjon her.

Kommentarer til tiltakene

Av de tiltak som er formulert på s. 54 ff. blir følgende berørt av de problemstillinger som er diskutert i denne uttalelsen:

1.2.1 Verneplan for kulturminne og kulturmiljø.

Mye av den kunnskap som her etterlyses finnes i arkivene. Det anbefales samordning av sparsomme ressurser på dette feltet, slik at unødvendig dobbeltarbeid kan unngås. Arkivinstusjonene må trekkes inn i prosessen. Ressursbruk: En vil anbefale at det avsettes tilstrekkelige midler til fortsatt oppsporing, sikring, ordning og formidling av arkitektarkiver. I forhold til å øke dokumentasjonsgraden av dette århundres verneverdige bygninger (som ofte vil være vernet ut fra arkitektoniske kvaliteter) vil dette være av de mer regningsvarende investeringer en kan gjøre.

2.2.3 Etablerer fellestråd for kulturminnevern.

Arkivinstusjonene bør sidestilles med museene.

3.1.1. Etablere kulturdatabase for Hordaland

Arkivinstusjonene bør kobles inn i dette arbeidet. Diskusjon av samordning av registreringsrutiner bør finne sted, likeledes muligheten for automatisert overføring av data fra arkivregistre (Asta og andre) til kulturbasen. En vil likeledes sterkt anbefale at kulturbasen integreres i GAB og GIS, slik at den er direkte tilgjengelig for saksbehandlere i byggesaks- og arealplanleggingsprosessen. En vil altså frarå en frittstående kulturverndatabase som det må gjøres selvstendige oppslag i.

Ressursbruk: Om noe av midlene ble benyttet til utarbeidelse av rutiner og overføringsapplikasjoner som kunne medføre automatisk overføring av data fra arkivinstusjonene til kulturbasen, ville mye ekstraarbeid vært unngått.

3.2.1. Styrkja musea si rolle som formidlar og

3.2.2. Etablere fagleg forum

For begge disse tiltak bør arkiver sidestilles med museer.

Oppsummering:

For flere av de behovene som omtales i planen finnes mye av det nødvendige kildetilfanget i arkivinstusjonene, spesielt de kommunale. En samordning av planer, informasjon, rutiner og aktiviteter vil være svært fruktbar for det videre arbeide for begge parter. Imidlertid bør en være oppmerksom på at en ensidig økt etterspørsel etter slikt materiale vil legge et enda større press på disse instusjonene, som har en svært presset arbeidssituasjon fra før. Forventninger om vesentlig øket bruk og brukbarhet av relevant materiale bør derfor vurderes ledsaget av tilsvarende prioritering av ressurser til ulike former for tilrettelegging av materialet.

(En del av momentene i denne uttalelsen ble også lagt frem på et møte om strategier for bevaring av arkitektarkiver, i regi av Norsk Arkitekturmuseum i Oslo 17.2.då.

Representanten fra Riksantikvaren uttrykte der interesse for resonnetet, og ba om å få kopi av uttalelsen. Kopi sendes derfor til Riksantikvaren.)

Bergen byarkiv

Anne Louise Alver
byarkivar

Arne Skivenes
spesialkonsulent

Vedlegg: Liste over arkitektarkiver mm.